
Journal of Religious Culture

Journal für Religionskultur

Ed. by / Hrsg. von

Edmund Weber

Goethe-Universität Frankfurt am Main

in Association with / in Zusammenarbeit mit
Matthias Benad, Mustafa Cimsit, Natalia Diefenbach, Martin Mittwede,
Vladislav Serikov, Ajit S. Sikand, Ida Bagus Putu Suamba & Roger Töpelmann

in Cooperation with the Institute for Religious Peace Research / in Kooperation mit dem Institut
für Wissenschaftliche Irenik

Assistent Editor/ Redaktionsassistentin Susan Stephanie Tsomakaeva

ISSN 1434-5935 - © E.Weber – E-mail e.weber@em.uni-frankfurt.de;
<http://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/solrsearch/index/search/searchtype/series/id/1613>;
<http://www.irenik.org/journal-of-religious-culture/blog-post/>

Nr. 271 (2020)

Hessen Eyaletinde DİTİB'in sorumluluğunda inanca dayalı
İslam Din Dersi okutulmasına son verilmesi ve sürece dair
düşünceler

Fuat Kurt¹

Dr. Hüseyin Kurt²

Geçtiğimiz günlerde Hessen Eyaleti Eğitim Bakanlığını, 2013-14 ders yılından itibaren DİTİB Hessen Eyalet Birliği'nin sorumluluğunda Hessen eyaletindeki okullarda okutulmakta olan Almanya anayasasının 7.3. maddesine uygun inanca dayalı İslam dindersinin okutulmasına tek taraflı son vermiştir.

Aslında beklenen bu gelişme konuyla ilgilinen vicdanlı herkes gibi bu uygulamanın „mimarları“ olarak bizleride tarifi imkansız derecede üzmüştür. Bizleri üzen ve bir o kadarda ibretle düşünceye sevkeden bir gelişmede, DİTİB Hessen Eyalet Birliği'nin dini cemaat olarak kabul edilme ve bu kendi sorumluluğundaki inanca dayalı İslam din dersinin ihdas edilmesi ve geliştirilmesi sürecinde, bu çalışmayı çeşitli sebep ve bahanelerle baltalamaya çalışan kişi ve kuruluşların adeta telaşla kaleme sarılarak basın bildirisi veya sosyal medya yoluyla bu gelişme ile ilgili, üzüntülerini belirtmeleri, ileri geri fikir yürütmeleri ve konunun, başlangıcı gidişatı ve sonu ile ilgili hiç bir bilgi sahibi olmadan ahkam kesmeleri nezaket kurallarını hiçe sayarak bizleri de derinden üzen bu kararı alanlara karşı sonuçlarını düşünmedikleri tehditvari cümleler kurmalarıdır.

Bu nedenle bizler bu yazımızla Hessen eyaletinde DİTİB'in sorumluluğunda inanca dayalı İslam din dersi okutulması hakkının elde edilmesi sürecinin baş aktörleri olarak kamuoyunu birinci elden konuyla ilgili sağlıklı bilgilendirme ihtiyacı hissettik.

Yazımızın ilk bölümünde karşılıklı güven ortamında başarıyla giden bu projede Hessen Eyaleti Eğitim Bakanlığı ve Hükümeti ile DİTİB Hessen Eyalet Birliği arasında gayet iyi ve karşılıklı yürümekte olan bu projede neden bir güven krizi oluştuğu, daha sonra bu krizi DİTİB Hessen Eyalet Birliği neden iyi yönetemediğini kendi perspektifimizden izah etmeye çalışacağız. Yazımızın son bölümünde ise ve bu ortaklığı sonlandıran iradenin bıraktığı „kapı aralığından“ tekrar içeri girilebilmesi yani Hessen eyaletinde DİTİB'in sorumluluğunda inanca dayalı İslam din dersi okutulmasının sonlandırıldığı yerden devam etmesi için hangi şartların oluşması gerektiği konusunu irdelemeye çalışacağız.

Hessen Eyaleti Eğitim Bakanlığı ile DİTİB Hessen Eyalet Birliği arasındaki güven bunalımı 2015 yılında Fuat Kurt yönetiminin, DİTİB Genel Merkezinde öbeklenmiş bir „klik“, onun Hessen eyaletindeki uzantıları ve dönemin Din

Hizmetleri Ataşesi tarafından yürütülen ve başkan Fuat Kurt'un özel yaşamına kadar ileriye varan bir karalama kampanyası sonucunda görevi bırakması sonucu yeni bir yönetimin iş başına gelmesi süreciyle başlamıştır. Bakanlık bu süreci DİTİB Genel Merkezinin bağımsız dini cemaat olan DİTİB Hessen Hessen Eyalet Birliği'nin dini cemaat statüsünü zedeleyen bir dış müdahale olarak değerlendirmiştir. Yeni iş başına gelen yönetim malesef bu sürecin gerekliliği konusunda bakanlığı ikna edememiştir.

Güven bunalımını derinleştiren ve ilişkileri bitirme sürecini başlatan asıl gelişme ise DİTİB Hessen Eyalet Birliği yeni yönetiminin DİTİB Genel Merkezi'nin talimatıyla dini cemaat olarak inanca dayalı İslam din dersi okutulmasında „ortağı“ olan Hessen Eyaleti Eğitim Bakanlığı ile istişare etmeden bakanlığın rızasını almadan tek taraflı olarak tüzük değişikliğine gitmesidir. Bakanlık Aralık 2012 de DİTİB Hessen Eyalet Birliğine hitaben DİTİB'in ortaklığında İslam din dersinin okutulmaya başlanacağı kararını tebliğ ettiği yazısında bu ortaklığın yürürlükteki DİTİB Hessen Eyalet Birliği tüzüğünde garanti altına alınan ve başka bir kurum veya devletin müdahalesi olmadan ve bu dersin tamamen DİTİB Hessen Eyalet Birliğinin dini cemaat olarak bağımsızlığında devam edebileceğini yazmasına rağmen, yapılan tüzük değişikliğinin DİTİB Hessen Eyalet Birliği'nin bağımsızlığını zedeleyen maddeler içermesi bakanlığı ciddi şekilde rahatsız etmiş ve bakanlık bu süreci başka bir kurum veya devletin kanunlarının mücadele etmediği bir müdahale olarak kabul etmiştir. Kısacası DİTİB Hessen Eyalet Birliği „maç başladıktan sonra kural değiştirilmez“ hatta tek taraflı hiç değiştirilemez genel prensibini tek taraflı olarak ihlal ederek, „oyun ortağı“ olan bakanlığın güvenini farkında olarak yada olmayarak kaybetmiştir.

Yukarıda izah ettiğimiz ve oldukça sancılı geçen türbülans sürecinin sonunda 2015 yılında göreve gelen yeni DİTİB Hessen Eyalet Birliği yönetimi, oldukça karmaşık ve kompleks Almanya din devlet ilişkileri hukuku hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıkları ve göreve geldikleri sancılı sürecinin sonucu DİTİB Genel Merkezi'nin ve bilhassa oradaki DİTİB Hessen Eyalet Birliği'nin dini cemaatlaşma süreci ve DİTİB sorumluluğundaki inanca dayalı İslam din dersini kurumsallaştırma sürecini sabote etmeye çalışan klik ve onun Hessen eyaletindeki uzantılarının etkisinden kurtulamamıştır. Bu nedenle selefi olan Fuat Kurt yönetiminin gösterdiği kendi özgüveni olan, hem Alman makamlarına karşı hemde DİTİB Genel Merkezi'ne karşı kararlı ve dengeli bir duruş

sergileyememişlerdir. Bilhassa göreve geldikleri ilk dönemde İslam din dersi ile ilgili bakanlıkta yapılan toplantı ve görüşmeler, DİTİB Hessen Eyalet Birliği Başkan ve yöneticilerinin sözü edilen klik'in ve onun Hessen eyaletindeki uzantılarının dahil olması, görüşmelerde onların hakim olması, Alman makamlarının, DİTİB Hessen Eyalet Birliği bağımsız olmadığı görüşüne ve bundan kaynaklanan güven buhranının dahada artmasına neden olmuştur.

Geçen zaman sürecinde bilgi ve tecrübe kazanan DİTİB Hessen Eyalet Birliği yönetimi Hessen Eyalet Birliği'nin telkin ve baskısıyla tekrar tüzük değişikliğine gitmesi bakanlığın istediği diğer çalışma ve kurumsallaşmaları kısmen de olsa yapmaya çalışması DİTİB'in sorumluluğundaki İslam din dersinin geleceği için zaman, zaman ümit versede, DİTİB Hessen Eyalet Birliği yönetimi kedisinden önceki dönemdeki var olan güven ortamını malesef oluşturamamıştır.

15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'deki darbe girişimi ve akabindeki gelişmeler sonucu Türkiye ile Almanya arasında zaten gergin olan gelişmelerin dahada gergin olması, var olan güvensizlik ortamının dahada artırmış ve konu kısmende olsa DİTİB Hessen Eyalet Birliği'nin kontrolünden çıkarak iki ülke arasında bir sorun gibi görülmeye başlanmıştır. İki ülke arasındaki bu gerilimli atmosferde Alman kamuoyu, daha doğrusu medyanında baskısı sonucu bir çıkış yolu arayan Hessen Eyaleti Eğitim Bakanlığı DİTİB Hessen Eyalet Birliği ile ilgili üç ayrı konuda yeni bilirkişi raporları hazırlatmış ve hazırlanan bu bilirkişi raporları ilk dönemde yapılan bilirkişi raporları kadar DİTİB Hessen Eyalet Birliği'nin devletin muhatap kabul edebileceği dini cemaat olduğuna dair malesef yeşil ışık yakmamışlardır. Bu sonuçta iki ülke arasındaki ilişkilerinin gerginliğinin tırmanmasının yanında yeni yönetimin yaptığı hatalar ve DİTİB Genel Merkezi'nin sürece zarar veren müdahaleleri de mutlaka önemli rol oynamıştır.

Bütün bu etkenlerin yanında, 2015 de yeni göreve gelen DİTİB Hessen Eyalet Birliği yönetim kurulu, muhtemelen DİTİB Genel Merkezi yönetimi ve orada öbeklenmiş klikten çekindiği için, kendisinden önceki dönemde başarıyla görev yapmış, kurumsallaşma adına gerektiğinde dik duruş sergilemiş yen yönetim ile istişare etmekten, onların bilgi ve tecrübelerinden faydalanmaktan kaçınması büyük ümitlerle başlayan, bu başarılı çalışmanın böyle hüsrarla sonlanmasında ayrı bir etkidir.

Yukarıda zikredilen ümit kırıcı geleceğe „her musibette bir hayır vardır“, veya „her bitiş, yeni bir bir başlangıçtır“ şiarıyla ümitle bakmanın daha mantıklı olduğu kanısındayız. Nitekim bu yazının konusu olan üzücü kararı açıklayan Hessen Eyaleti Eğitim Bakanı’da aynı mantıkla kapıyı tamamen kapamayıp gerekli şartların yerine gelmesi ve Ditib Hessen Eyalet Birliği konuyu kavrayıp üzerine bakanlığın beklentisi yönünde üzerine düşeni yapması durumunda bu ortaklığın kaldığı yerden devam edebileceği gibi ümitvari cümleler sarfetmiştir.

Bu noktadan sonra Genel Merkeziyle Eyalet Teşkilatıyla DİTİB, bakanlığın kapısını çalmadan alınan bu kararı onu bunu suçlamadan, kurban rolüne girmeden soğuk kanlılıkla bakanlık tarafından alınan kararı derinlemesine analiz etmeli, dikkatli ve planlı şekilde atılması gereken adımları kararlılıkla atmalıdır.

Bazı çevrelerin süreç ile ilgili bir bilgi sahibi olmadan, konuyla ilgili dosyaları incelemeyen, alalacele nezaket kurallarını dikkate almayan tehditvari ve populist üslupla yaptıkları bildiri ve açıklamalardan etkilenerak sorunu mahkeme yoluyla çözüme yoluna gitmek, bu merhalede yapılabilecek en büyük yanlıştır. Böyle bir adım konuyu yıllarca süruncemede bırakmak ve karşılıklı güven kaybı demektir. Görevi gereği „mağlup-galip“ ilan etmek olan mahkemenin vereceği karar, en iyi ihtimalle „galibiyet de“ olsa, „mağlup“ olan devletin maddi kaynakları ve kurumları ile devletin sunacağı alt yapı ve binalarda ortaklık yapmanın ne kadar zor olacağı izahtan varestedir.

DİTİB’in önünde en büyük sorun Almanya anayasasının temelinde devletin dini cemaatlere karşı tarafsız olması ilkesine Almanya Federal Cumhuriyeti’nin yanında Türkiye Cumhuriyeti riayet etmesi sorunudur. Zira Türkiye Cumhuriyeti kuruluş ilkesi gereği Diyanet İşleri Başkanlığını ve başkanlığın yurtdışı yapılanmasını bir kamu hizmeti olarak değerlendirmekte ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ve yurtdışı teşkilatlarının çalışma esaslarını yasa, kanun ve yönetmeliklerle belirlemektedir. Türkiye realitesi bağlamında bu yapılanma biçimi ne kadar gerekliyse, Almanya bağlamında bu yapılanma devletin tarafsız konumuyla o kadar bağdaşmamaktadır.

Federal Almanya Anayasası’nın 7’inci maddesi ile diğer ilgili Anayasa maddeleri dini temel esasların içeriğinin tesbitini ve ilgili dini cemaatinin sevk ve idaresini tarafsız seküler olan devlete vermeyip bunu dini cemaatin kendi kendini bağımsız idare etmesini ve yine dini temel esaslarının içeriğini kendisinin bağımsız olarak tesbit etmesini istemektedir. Bu hukuki nedenlerden

dolayı yabancı bir devlet de Almanya'da faaliyet gösteren ve devletin muhatabı statüsündeki dini bir cemaatin dini temel esaslarını tesbit edemez onu sevk ve idare edemez. Bunun tersi olması durumunda Anayasanın Alman devletine vermediği bir hakkı yabancı bir devlet kullanmış veya Alman devleti kendi sahip olmadığı bir hükümlerlik hakkını yabancı bir devlete vermiş olurki, bunuda Almanya devleti Anayasasını ve kendi hükümlerliğini ihlal kabul eder.

Almanya Anayasasından kaynaklanan olmazsa olmaz bu şartı yerine getirip getirmeme konusunda DİTİB Genel Merkezi, Diyanet İşleri Başkanlığı ve en nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti devletinin irade beyan etmesi gerekmektedir. Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti Devleti Diyanet İşleri Başkanlığı üzerinden DİTİB'i yukarıda izah edilen devletin dini cemaatlere karşı tarafsızlık ilkesine mugayir sevk ve idare etme iradesi göstermesi durumunda, DİTİB ne genel merkezi ne de eyalet birlikleri ile Almanya federal ve eyalet hükümetleri tarafından resmi muhatab, dini cemaat olarak kabul edilmeyecek ve İslam din dersi gibi kurumsal din hizmetleri alanında devletin muhatabı olamayacaktır. Bu durumda DİTİB Genel Merkezi bu yöndeki iradeyi ilan ederek, Almanya'da dini cemaat olarak kabul edilme gibi bir angajmanı olmadığını beyan etmelidir. Bu durumda DİTİB sadece Almanya Anayasasında temel bir hak ve hürriyet olan dini inanç hürriyeti, ve dini ibadet hürriyeti alanında yaygın din hizmeti veren kuruluş olarak faaliyetlerine devam edecek, dini cemaat olma şartını getiren kurumsal din hürriyeti alanında söz sahibi olamayacaktır.

DİTİB Genel Merkezi, Diyanet İşleri Başkanlığı ve en nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti, DİTİB'in Almanya yasalarının öngördüğü şartları yerine getirerek dini cemaat olması yönünde karar vermesi durumunda DİTİB'in genel merkeziyle, eyalet birlikleriyle bunun için gerekli hukuki altyapısını şekillendirmesi, kadrolarını ona göre ihdas etmesi yolundaki sürecin önünde engel çıkarmamalıdır. Geçmişte bu iradenin oluşmasına engel olan ve Almanya din devlet ilişkileri hukuku konusunda yeterli bilgi ve tecrübesi olmayan DİTİB Genel Merkezi ve Eyalet Birlikleri idari kadroları değiştirilerek onların yerine Almanya ve Türkiye ile sağlıklı bilgi alışverişi yapacak ve ayrıca iki ülke arasında köprü vazifesi de yapabilecek, Almanya din devlet ilişkileri hukukunu bilen, bilgili, kararlı ve tecrübeli idari kadolar işbaşına gelmelidir.

Son olarak Almanya federal ve eyalet hükümetleri ve makamlarına, Almanya kamuoyu ve medyasına bir çağrıda bulunarak ve bu süreçte DİTİB'e destek

vermelerini, iki ÷lke arasındaki inişli çıkışlı siyasi ilişkilerin faturasını DİTİB'e kesmemeleri çağrısında bulunmak istiyoruz.

Sedee Hessen Eyaleti'nde değil, tüm Almanya'da yaşayan Müslümanların geleceğini yakından ilgilendiren bu önemli konuda yaptığımız çalışmayla kamuyounu aydınlatmayı amaçlıyor, konu ile ilgili karar vericilerin doğru karar vermelerine katkıda bulunmayı arzu ediyor, saygılarımızı sunuyoruz.